Divadlo v zahraničí

HELENA ŠIMÁČKOVÁ

BYLI JSME V RAKOUSKU

Na pozvání našich krajanů, žijících ve Vídni, odjeli z rozhodnutí Československého ústavu zahraničního členové Divadla pracujících v Gottwaldově koncem října letošního roku do Vídně. Byli prvním profesionálním divadelním souborem lidově-demokratické země, který měl po 2. světové válce pohostinské vystoupení v kapitalistickém Rakousku. Ve dnech oslav znárodnění našeho průmyslu sehrálo gottwaldovské divadlo pro naši krajanskou menšinu tři představení: Tylovu „Tvrdohlavou ženu", Klímovo „Štěstí nepadá s nebe" a Dismanovu pohádku „Tři medvídata".

Gottwaldov od Prahy dělí větší vzdálenost než Gottwaldov od Vídně. A přece — jaký rozdíl! Překročíš-li hranice za Znojmem, jsi najednou v úplně jiném světě — ve státě, kde miliony občanů pracují pro to, aby jen někteří mohli žít v pohodlí a přepychu. Necelých pět dní jsme byli v hlavním městě Rakouska — pouhých pět dní, které však pro nás, účastníky zájezdu, byly velkou školou a nesmírným poučením. A protože jsme byli prvním profesionálním divadlem lidově-demokratického Československa, které pohostinsky vystupovalo v kapitalistické zemi, pokládáme za svou povinnost své poznatky o současné situaci rakouské kultury i o ohlasu našeho vystoupení odevzdat našim divadelní pracovníkům a všemu našemu lidu.

Hned první den svého pobytu ve Vídni jsme navštívili divadlo Scala, kde jsme měli druhý den dopoledne vystupovat. Již dříve jsme byli informováni o tom, že Scala je jediným vídeňským divadlem, které se cílevědomě snaží, stát se tribunou pokrokových myšlenek. Že je to poctivé divadlo s ušlechtilým repertoárem, s výborným souborem herců a režisérů. S pocitem velkého očekávání jsme vstupovali onoho sobotního večera 25. října do tohoto divadla, na jehož stěně jsme četli nápis: „Scala má pravdu a nebojí se ji říci!" Měli jsme štěstí! Hráli veselohru Tylova současníka — vídeňského klasika Johanna Nestroye „Einen Jux will er sich machen" („Chce si zažertovat"). Šťastná náhoda pro nás, že uvidíme hru jejich národního klasika v provedení vídeňských herců. Představení začalo — a my jsme ztratili pojem času a zapomněli na všechny starosti, spojené s naším prvním vystoupením ve Vídni. Nedovolil nám to Nestroy ani herci. Byli jsme strženi jiskřivým vtipem hry — okouzleni živelností a pravdivostí hereckých výkonů. Zbytečné byly obavy většiny z nás, že nám nedostatečná znalost němčiny nedovolí pochopit obsah hry, plné situačních zápletek a slovních hříček. Tak strhující, pravdivý, mimicky i pohybově temperamentní a výmluvný byl projev herců Scaly, že i ten, kdo by neuměl ani slovo německy, musel pochopit hlavní obsah jednotlivých scén Nestroyovy frašky. A to, co nás na tomto představení nejvíce zaujalo a strhlo k nadšení, byla bojovnost, s níž rakouští umělci hráli svého národního klasika. Nevynechali jediné vhodné příležitosti, aby nezaútočili proti sociální nespravedlnosti, proti vládnoucím vrstvám ve své vlasti i proti americkým okupantům. Zvláštní důraz kladli na každé slovo a větu, v níž je Nestroy kritikem společnosti. A v kupletech, kterých je ve hře mnoho, zpívali jednotliví představitelé nejen původní text z roku 1842, nýbrž zakončovali obvykle své písně verši, které sami napsali. A nejčastěji se ozývala tato bojovná slova z úst hlavního představitele Karla Paryly. Uvěřit jsme nemohli, že mladého obchodního příručího, který svým hereckým mistrovstvím vyvolával v hledišti bouřlivý smích a potlesk, hraje týž herec, kterého jsme znali jako představitele vážného doktora Semmelweise z německého filmu „Zachránce matek". Obecenstvo, prostý pracující lid Rakouska, nadšeně projevovalo svůj souhlas s umělcem-bojovníkem pravdy, když Karl Paryla několik dní po demisi rakouské vlády pohotově říkal svému spoluhráči: „Odstupte! Ale opravdu — ne jako naše vláda!"

Soubor Divadla pracujících před odjezdem z Vídně. Uprostřed rakouský herec K. Paryla, vpravo umělecký ředitel Scaly W. Heinz

Paryla je nejen velkým umělcem — je i velkým člověkem. Poznali jsme ho osobně poslední den našeho pobytu ve Vídni na československém vyslanectví, kam byli pozváni i herci Scaly. Dlouhá debata s ním a ostatními rakouskými umělci položila pevný základ k družbě československých a pokrokových rakouských divadelníků. Karl Paryla je členem Komunistické strany Rakouska. Jako jeden z předních herců své vlasti měl vystupovat na tak zv. Fest-Spiele, které se konají každého roku v Solnohradě. Ale americká okupační správa zakázala komunistovi Parylovi účast na této přehlídce nejlepších herců Rakouska. Všichni pokrokoví rakouští umělci se solidárně postavili za Karla Parylu a odmítli účast na solnohradských Fest-Spiele. Rozhovor s Parylou nám v mnohém dokreslil tvář kapitalistického Rakouska, v němž 60% herců je dnes bez zaměstnání. Divadlo Scala se musí těžce probíjet, má-li uhájit svou existenci. Má nejnižší vstupné ze všech vídeňských scén, aby umožnilo nejširším vrstvám rakouského pracujícího lidu návštěvu divadla. A přece — přes hrozby a útoky vládnoucí třídy — neslevila vídeňská Scala ze své pokrokové a bojovné linie. Její repertoár by mohlo hrát s klidným svědomím kterékoliv divadlo lidově-demokratického státu. V hlavním městě Rakouska, které patří k zemím Marshallova plánu, nebojí se Scala říci hrou Howarda Fasta „Třicet stříbrných" pravdu o současné Americe a „Tankovou lodí" od Herba Tanka bojovat za práva dělnické třídy. Hraje nejen díla svých největších klasiků, uvádí i hry ruských a sovětských klasiků: Gogolova „Revisora" a „Ženitbu", Maxima Gorkého „Na dně", dramatisaci Gorkého románu „Matka" — rumunského klasika J. L. Caragiala „Ztracený dopis", Shakespearova „Hamleta" a Ibsenovy „Opory společnosti". V době, kdy jsme byli ve Vídni, studoval soubor Scaly na počest 35. výročí Velké říjnové revoluce Pogodinovu hru „Kremelský orloj", v níž Karl Paryla vytváří postavu V. I. Lenina. Viděli jsme představení ve Scale a mluvili jsme s jejími herci. A poznali jsme, že slova, napsaná na průčelí divadla, jsou bojovým heslem pokrokových rakouských umělců, kteří je proměňují svou každodenní prací v čin: *„Scala má pravdu a nebojí se ji říci!"*

Bylo to pro nás nesmírným poučením, že jsme měli možnost porovnat si dvojí tvář současného rakouského divadelnictví. Navštívili jsme totiž „přední" vídeňské divadlo — Burgtheater. Zatím co většinu obecenstva Scaly tvořili představitelé rakouské dělnické třídy a pracujícího lidu, hlediště Burgtheatru naplnili diváci z t. zv. vyšších společenských vrstev. Brzy jsme pochopili, proč nemůže chodit prostý rakouský občan do tohoto divadla. Průměrná cena vstupenky spolu se šatnou a programem by stála dvoučlennou rodinu slušně placeného dělníka desetinu jeho měsíčního příjmu. A to, co jsme viděli na jevišti Burgtheatru, nás přesvědčilo, že toto divadlo nestojí ve službách pracujícího lidu své vlasti, nýbrž že slouží zálibám a vkusu rakouské buržoasie. Shlédli jsme tragikomedii „Die Ratten" („Krysy") od berlínského klasika Gerharta Hauptmanna — hru, jejímuž obsahu jsme jen stěží rozuměli. Smrt dítěte, vražda a sebevražda byly hlavní zápletkou tohoto pochmurného díla, prostoupeného naturalismy v předloze i ve výkonech herců. Představení v nás vyvolávalo skličující dojmy a doslova vybičovalo

Podobnými nápisy byla popsána celá Vídeň

naši nervovou soustavu, až se nám strachem svíralo srdce. Herci rozehrávali své postavy do naturalistických detailů. Uvedu několik typických příkladů z tohoto představení: Jedna z postav hry, morfinistka, kterou vytváří herečka Maria Eis, dovídá se o smrti dítěte. Začíná kvílet jako raněné zvíře, přikládá k ústům kapesník, chce se jí zvracet, přemáhá nevolnost. Hraje tento výstup tak dovedně a přesvědčivě, že přenáší svůj fysický stav i na diváka. Nebo vezměme jinou scénu: hrbáček Bruno přibíhá do bytu své sestry krátce po tom, co zavraždil služku Paulinu. Krvácí z nosu, zalyká se krví — působí tak sugestivně na diváka, že i on prožívá tento stav spolu s postavou, kterou představuje herec Albin Skoda. A konečně ještě jeden příklad: v posledním dějství hry vynikající herec Ewald Balser, známý nám jako představitel Rembrandta z německého filmu, v postavě zedníka Johna má velmi strhující, otřesnou scénu. Odchází za zástěnu a laská se s dítětem, hraje si s ním. Najednou nečekaně slyšíte pouťovou řehtačku, jejíž pronikavý zvuk působí posluchačům přímo fysickou bolest. Cítíš, jak hlasitě ti buší srdce a jak zrychleně tepe krev na spáncích.

Konec představení! Ze Scaly jsme odcházeli předešlého večera s rozesmátou tváří, chtělo se nám zpívat a tančit. Z hlediště Burgtheatru vycházíme s naprosto jiným pocitem: bolí nás hlava, je nám smutno, padla na nás jakási těžká beznaděj. Nejhorší na všem je to, že Burgtheater má mnoho vynikajících umělců, herců i režisérů, na jejichž dovednosti je repertoárem i špatným vedením páchán velký zločin. Herci tohoto divadla vystihli dokonale charakter Hauptmannovy hry, jejíž naturalismus svým hereckým projevem ještě zdůraznili. Vracíme se z Burgtheatru a uvědomujeme si, jakou významnou zbraní by mohlo být umění těchto herců-mistrů, kdyby je postavili do služeb pokroku — kdyby vytvářeli představení, plná optimismu a víry v budoucnost svobodného, jednotného Rakouska — kdyby hráli realistická díla, vyjadřující tužby pracujícího lidu své vlasti.

V rozhovorech s lidmi i při prohlídce města, při každé příležitosti jsme se neustále snažili co nejvíce vidět a poznat. Chtěli jsme získat pokud možno největší přehled o současné kultuře Vídně. Přesvědčili jsme se, že nejen v hospodářsko-politické situaci Rakouska, nýbrž i v jeho kulturním životě střetávají se různé protikladné tendence — opravdové umění s kšeftařením a spekulací na nízké pudy člověka. Generální útok proti pokrokové evropské kultuře, přicházející z kapitalistického Západu, má v Rakousku otevřenou cestu. Procházeli jsme hlavními vídeňskými třídami a hledali knihkupectví. Na velkém bulváru jsme našli pouze jediné. Se zájmem jsme četli názvy knih: „Kimono und Khaki" — románek lásky s obrázkem japonské krasavice a uhlazeného amerického důstojníka. A když jsme prohlíželi výklady i několika dalších prodejen knih, kterých je ve Vídni ve srovnání s Prahou nebo s každým větším městem Československa velmi málo, stále jsme viděli totéž: výklady plné knih pochybné hodnoty — obchody zejí prázdnotou. Ceny knih jsou velmi vysoké, rakouskému pracujícímu člověku nedostupné. Tak pečuje rakouská vláda o zvýšení kulturní úrovně svých pracujících! Zastavili jsme se u novinových stánků, bohatě

zásobených tiskem z celého světa. Na jednom z rakouských listů upoutal nás velký nápis: „Tito und die Liebe"! Stejné je to i s filmem. Převahu nad domácí filmovou produkcí mají především filmy americké. Tak vypadá v praxi „pomoc" Marshallova plánu Rakousku. Křiklavé obrovité reklamy, jimiž jsou polepena všechna nároží a polorozbořené bloky domů, propagují „Polizeirevier 21" — „ein Film für starke Nerven!!!" Rakouským občanům se předkládá americký barevný velkofilm „Samson und Delilah", „ein Kolossalfilm, der die Welt aufhorchen läßt!" s Hedy Lamarr v hlavní úloze — filmy „Der Mann in der Wanne" („Muž ve vaně"), „Parisiennächte" („Pařížské noci") „Die Flamme von Araben" („Arabská vášeň") a podobně. Na ulici jsme potkali dva chlapce, převlečené za Indiány, kterým zaplatí soukromí podnikatelé několik šilinků za to, aby rozdávali chodcům letáky, propagující filmy, které jsou „die Sensation aller Weltstädte!" Někteří naši herci viděli americký film „Samson a Delilah". I když byl pro ně velkým poučením o úplném úpadku americké kultury, přesto litovali, že utratili velkou část svého kapesného za vstupenku do biografu, jejíž cena je velmi vysoká. Krev a rafinovaná erotičnost, vražda, násilí a sexus jsou hlavním obsahem tohoto biblického příběhu o silném Samsonovi. Celý film, naplněný brutálností a perversní erotikou, vrcholí v závěru hry, kdy Samson zboří chrám, pod jehož troskami hynou všichni lidé, i krásná Delilah.

Křiklavé reklamy, propagující především cizí filmovou produkci

Divadlo — film — rozhlas — knihy — tisk, to vše je pro kapitalistické podnikatele a „tvůrce" kultury jen a jen výnosný obchod. Na vlastní oči jsme si ověřili to, co tak výstižně napsal pokrokový americký novinář E. Farche ve své knize „Sto věcí, které musíte vědět o americkém kapitalismu". Za svého pobytu ve Vídni jsem si často vzpomněla na jeho pravdivá slova:

„Otázka: Jaký je poměr kapitalistů k umění?

Odpověď: Žádný. Buď je prodávají nebo kupují, ale v každém případě se na ně dívají jako na prostředek zisku.

Otázka: Jaké city vychovává v čtenáři americká literatura?

Odpověď: Snaží se vymýtit ve čtenáři jakékoliv dobré city a vychovat v něm nenávist k lidstvu, vášnivou touhu vraždit a pohlavní zvrhlost."

K našim nejsilnějším zážitkům patří ohlas našich představení mezi Čechy a Slováky, žijícími ve Vídni. Volba děl, která jsme pro ně sehráli ve dnech oslav znárodnění našeho průmyslu, nebyla náhodná. „Tvrdohlavou ženou", českou lidovou báchorkou našeho klasika J. K. Tyla, chtěli jsme posílit národní cítění a vlastenectví našich krajanů, z nichž mnozí nebyli ve své vlasti již mnoho let. Hrou laureáta státní ceny Jaroslava Klímy „Štěstí nepadá s nebe", která je nesporně jedním z nejlepších děl naší současné dramatické tvorby, chtěli jsme ukázat naší krajanské menšině radostnou přítomnost lidově-demokratického Československa, budujícího socialismus. Nebylo možné zapomenout ani na ty nejmenší diváky, na české děti, z nichž většina svou krásnou vlast vůbec nepoznala. Pro ně jsme nastudovali Dismanovu pohádku „Tři medvídata" a uvedli ji po prvé právě ve Vídni.

Původně jsme měli sehrát své první představení, Tylovu „Tvrdohlavou ženu", 26. října večer. Protože část vídeňské reakce, ve snaze poškodit návštěvu i úspěch našeho

představení, zorganisovala úmyslně svou oslavu 28. října na nedělní odpoledne, přesunuli jsme své představení na scéně vídeňské Scaly na dopoledne. Velké hlediště, kde jsme předešlého večera viděli nádherné představení Nestroyovy hry a které pojme asi tisíc tři sta diváků, bylo plné. Byl to především sám Josef Kajetán Tyl, jehož líbezná prostota, hluboká citovost a horoucí vlastenectví promluvilo ve Vídni do srdcí našich krajanů a pomohlo jeho „Tvrdohlavé ženě" k velkému úspěchu. Vaškovu poznámku o škubáncích s pracharandou provázejí diváci srdečným smíchem, v němž se ozývá vzpomínka na vzdálený domov. Každé slovo o vlasti, o mateřštině nebo o svobodě vyvolává v hledišti bouřlivý potlesk, jako by jím naše krajanská menšina ve Vídni hrdě manifestovala svou příslušnost k Československé republice. Nejživější a nejbojovnější ohlas má obraz na zámku barona Hrdopyšky, v němž sympatie všech diváků jsou jasně na straně demokrata Pěnkavy. Tento obraz je neustále přerušován potleskem. Jasně cítíme, že v odporu diváků k představiteli útlaku našeho lidu před sto lety zaznívá i nenávist k dnešním kapitalistickým vládcům. Nadšení nebere konce, když Pěnkava končí svou píseň revolučním zvoláním:

Volně zavzni lidské slovo,
přelom pouto tyranovo,
svobodna buď řeč i víra,
nepokaž ji ouzká míra;
před bohem jsme jedny děti,
žádné perle, žádné smetí!

Stejně bouřlivě je přijímána Madlenčina píseň o svobodě a Nožejčkova o zpátečnících a reakci. Slova, napsaná Tylem před více než sto lety, zaznívají opět s plnou aktuálností v prostředí kapitalistického Rakouska, jehož vládnoucí vrstvy vykořistují pracující lid a ubíjejí pravdu, svobodu a pokrok. Představení končí. Ozve se zvolání „Ať žije mír, ať žije president Gottwald!", jímž ve chvíli bouří celá Scala. Stojíme se slzami v očích, nikomu se nechce jít domů. Zpíváme s hlubokým dojetím líbeznou Škroupovu píseň na slova Josefa Kajetána Tyla – zpíváme naši národní hymnu „Kde domov můj..."

Hráli jsme Tylovu „Tvrdohlavou ženu", z níž v roce 1849 c. k. policejní censura rakousko-uherského mocnářství vyškrtala všechny nejrevolučnější a nejbojovnější myšlenky. Hráli jsme ji po sto letech v Rakousku v původním znění a všichni jsme cítili, jako nikdy dosud, že náš klasik Josef Kajetán Tyl nepatří minulosti, nýbrž že je dnes, a právě dnes, naším velkým spolubojovníkem za svobodu – proti útlaku!

Nadšeně bylo přijato i naše druhé představení – Klímova hra „Štěstí nepadá s nebe". Když jsem se po jejím konci prodírala mezi krajany do zákulisí, uslyšela jsem několikrát slova stejného obsahu: „Jak dobře žijí dělníci v Československu!" Poctivé mámy a tátové, kteří před mnoha lety odešli z kapitalistického Československa do Vídně za výdělkem, kteří se museli těžce probíjet životem a z nichž mnozí ještě dnes žijí v kapitalistickém Rakousku v chudobných poměrech, hluboce prožívali osudy postav Klímovy optimistické hry, která jim ukázala dnešní šťastný život českého a slovenského pracujícího lidu. Nikdy nezapomeneme ani na rozesmáté tvářičky našich malých diváků – českých dětí. Navštěvují ve Vídni české školy, které v nich udržují národní cítění. Jejich reakce na Dismanův příběh o třech medvíďatech a ostatních zvířátkách byly ještě živější než u nás doma.

Vraceli jsme se do Československa, hluboce šťastni, že žijeme v zemi, kde člověk neponižuje člověka – kde je umělec hlasatelem pokrokových myšlenek své doby bez strachu o svou existenci – kde skutečné umění patří lidu! Vrátili jsme se domů s radostným pocitem, že i v kapitalistickém Rakousku máme své spolubojovníky a opravdové přátele: jsou jimi naši krajané, prostý pracující lid Rakouska i pokrokoví rakouští umělci. Nejkrásněji to vyjádřil za nás za všechny velký rakouský herec Karl Paryla, když jsme se s ním loučili na československém vyslanectví: V Moskvě – v Praze – Varšavě – ve Vídni – v Berlíně – v Paříži, na celém světě žijí dnes lidé, kteří chtějí svobodu a mír!

DIVADLO

REDAKTOŘI

DR O. POPP

OTA ŠAFRÁNEK

ALENA URBANOVÁ

MASARYKOVA UNIVERZITA
Filozofická fakulta
Knihovna KDS
Arne Nováka 1
602 00 BRNO

ROČNÍK IV

1953

GRAFICKÝ UPRAVILI

J. HANZL

A. DVOŘÁK

VYTISKL

ORBIS, N. P., ZÁVOD 3 JIŘÍHO DIMITROVA

PRAHA VII